
BEVEZETŐ

Véget ért a Trianon-élmény. Akárcsak előző lapszámunk, a mostani is a békediktátum tág értelemben vett kulturális vonatkozásait vizsgálja: művészi reprezentációival együtt a politika-, társadalom- és intézménytörténeti hatásmechanizmusokat. Úgy látszik, hogy a magyar történelem személyes megrázkódtatások sorozataként és társaslélektani traumaként is feldolgozandó egyik legnagyobb korszakváltása Trianon névvel sajátos kultúrát alakított ki, és ezáltal a veszteségutadat zavaraiából, fogyatékoságaiból szellemi tőkét kovácsolt. Nemcsak a kisebbségi identitás morális és esztétikai értékeit, a regionalizmus és az egyetemesség eszméjét szinoptikusan kezelő programjai – az erdélyi transzilvanizmus, a vajdasági *couleur locale* (Szenteleky Kornél), a felvidéki *vox humana* (Fábry Zoltán) – tárgyalhatók e címszó alatt, hanem egyúttal az „anyaország” magatartásmódjai is, amelyek között olyan szélsőségesen eltérő jelenségek tarthatók számon, mint például a Horthy-rendszer revizionizmusa és a kádári tabusítás, vagy akár a schizma-pör (1928) és a folklórmozgalom 1970-es évektől szárba szökkenő reneszánsza.

Az első írás, Gróh Gáspáré, rendhagyó családi archeológia, amely a történelmi eseményeket a nagypapa, Gróh Gyula leveleiből fejti vissza. Várallyai Réka – MMA-ösztöndíjas – is a személyességet és a tárgyilagosságot elegyítő, élvezetes esszényelven ad hírt saját, határon túl végzett művészettörténeti terepmunkájáról, amely a „varázslatos Bikfalva” faluképvédelmi programjának keretében az épített és tárgyi örökséget mérte föl. Vidnyánszky Attila rendezői stílusának lirizáló formanyelvéhez kevesen hajoltak annyira közel, mint Lukács György, aki a Csíksomlyói passió előadását egyszerre művészetpszichológiai, színházpedagógiai és filozófiai esztétikai módszerekkel elemzi. Borges, Fellini, Kuroszava és Lukács György meglátásai a nézői reflexiókkal, valamint Lukács bensőséges kommentárjával keverednek. Filológiai pontossággal mutatja be Kuncz Aladár Kolozsvárra történő hazatérésének kronológiáját és belső motivációját a helikonista író kutatója, a témával az MMA ösztöndíjasaként is foglalkozó Juhász Andrea. A „másik” nézőpontját választva a szlovák irodalom magyarságképét pásztázza Halász Iván tanulmánya, és bizonyítja, hogy „a modern szlovák irodalom kevés kivételtől eltekintve a magyar állam kulturális és mentális környezetében alakult ki”. Balogh Csaba a Tragédia recepciótörténetének felekezeti vonulatából Ravasz László centenáriumi Madách-beszédét emeli ki: a református püspök az Ige-teológia szellemében a remény és a transzcendens értelemkeresés fontosságát hangsúlyozza. Windhager Ákos a zeneművek Trianon-felfogását behatóan analizálva állapítja meg, hogy az 1920-as években „a kormányzati revizionista propagandával szemben a magyar zenekultúra végig érvényesíteni tudta a szakmai színvonal elvárását”. Fráter Zoltán egy alig ismert Kosztolányi-dramolett, a Patália című egyfelvonásos játék politikai aspektusainak – „a politika természetét érzékeltető hasonlataiban Kosztolányi a politikai mozzanatokot a színházi elemekkel hozza összefüggésbe, máskor a színházi és a politika történéseit állítja párhuzamba” –, valamint a nyelvi haza szemléletének kibontása révén derít fényt arra, hogy az író valamennyi megnyilatkozásán átüt a mély megrendülés tónusa. Három történész háromféle részdiszciplína képviselőjében, Szekeres Attila István a heraldika (a romániai címváltoztatások), a polonista Kovács István a lengyel államszervezés, Nagy Péter az erdélyi református házassági jog irányából világít rá a középponti problémára, valamint a művészetek társadalomtudományi kontextusára.

Két, friss kutatási eredményekről beszámoló értekezés nem illeszkedik szorosan a tematikához. Székfü András újonnan előkerült levéltári dokumentumok alapján értékeli Balázs Béla 1948-as hivatalos párizsi útját, részvételét a Bureau International de Filmologie konferenciáján. Wesselényi-Garay Andor – kétrészes publikációja első felének – merészen egyedi gondolatmenete a népi építészet új megjelenési formáihoz talál frappáns fogalmakat. Ekként a filmtörténettel és az építészetelmélettel is gazdagodik a szám érdeklődési köre, amelyet a szemleanyagok bővítenek tovább: Kovács István Görgei Artúr válogatott írásaiba, Bencze Dávid a szlovák historiográfiába, Monostori Imre az emigrációs irodalomba, Szekeres Attila István pedig a román emlékezetpolitikába enged bepillantást.

Falusi Márton